

Co z tym Zorro?

Zarys relacji amerykańsko-meksykańskich w połowie XIX w.

i ich popkulturowej transformacji w XX w.

Stosunki amerykańsko-meksykańskie są dość burzliwe i napięte od lat, mimo że w przeszłości obydwa te państwa także współpracowały ze sobą. Niestety, secesja Teksasu w 1835 r. i wojna z lat 1846–1848 ochłodziły wzajemne relacje na wiele długich lat. Wydarzenia te wpłynęły także na kształt popkultury amerykańskiej, która stała się formą polityki historycznej. Celem artykułu jest zobrazowanie tych wzajemnych relacji przed wybuchem wojny meksykańskiej, a także sytuacji powojennej południowych stanów, w tym głównie Kalifornii. Ponadto zostanie zaprezentowane, jak relacje te przedstawia popkultura, analizując to na przykładzie legendarnego bohatera kalifornijskiego – Juana Murriety, znanego szerzej jako Zorro, który stał się symbolem wielowymiarowym, odczytywanym zarówno jako bohater, jak i bandyta.

W 1783 r. Stany Zjednoczone, na mocy traktatu podpisanego w Wersalu, zostały uznane jako niepodległe państwo przez Wielką Brytanię. Amerykanie zjednali sobie przychyłność niektórych państw europejskich z powodu oświeceniowych idei wolności i równości, które głosili, a także niesnasek kontynentalnych. Rewolucja francuska sprawiła, że Europa pogrążyła się w walkach, co stworzyło okazję dla Stanów Zjednoczonych, aby rozwijać własną ekspansywną politykę zagraniczną. Na przykład Kongres, aby poradzić sobie z berberyjskimi piratami, którzy atakowali statki handlowe USA „przyplływające do Europy, w 1794 r. powołał do życia United States Navy – amerykańską marynarkę¹. Z kolei kilka lat później, a dokładnie w 1823 r., weszła w życie doktryna Monroe’a. Jej autorem był sekretarz stanu John Quincy Adams, pracujący w gabinecie prezydenta Jamesa Monroe’a. Doktryna głosiła, że kontynent amerykański nie będzie podlegać dalszej kolonizacji ani ekspansji politycznej ze strony Europy, natomiast Stany Zjednoczone nie będą ingerowały w sprawy państw europejskich i ich kolonii. Deklaracja ta oznaczała rozpoczęcie przez USA polityki zmierzającej do dominacji na zachodniej hemisferze².

¹ M.B. Oren, *The Middle East and the Making of the United States, 1776 to 1815*, <http://www.columbia.edu/cu/news/05/11/michaelOren.html>, [dostęp: 3.11.2005].

² M.A. Jones, *Historia USA*, Gdańsk 2002, s. 130.

W tym okresie Meksyk był w trudniejszej sytuacji. Pomimo że suwerenność uzyskał w 1821 r., jedenaście lat po proklamowaniu niepodległości (w 1810 r.), to przez kilka pierwszych lat obawiano się, że Hiszpania będzie starała się odzyskać władzę nad swoją byłą kolonią – aż do 1825 r. w forcie San Juan de Ulúa stacjonował hiszpański garnizon, który blokował i okresowo ostrzeliwał port w Veracruz. Gdy w 1823 r. doszło do interwencji wojsk francuskich w Hiszpanii, w celu przywrócenia tam absolutyzmu, Meksykanie zaczęli się obawiać, że Święte Przymierze może pomóc Madrytowi w odzyskaniu kolonii. Okazało się, że była metropolia nie miała w tym czasie już sił i środków na prowadzenie aktywnej polityki po drugiej stronie Atlantyku. Umożliwiło to Meksykowi stopniowo zdobywane uznanie, i tak w 1822 r. obok Chile, Peru czy Kolumbii także USA, po ratyfikacji traktatu Adams-Onís, uznały meksykańską państwowość –zwlekały jednak z ogłoszeniem tego, aby zachować neutralność i tym samym nie zaszkodzić swoim ambicjom terytorialnym. Poza tym po ewentualnej zbrojnej interwencji Hiszpanii, wspartej oddziałami Świętego Przymierza, i odzyskaniu kolonii Hiszpanie mogliby zemścić się na Amerykanach. A tak dzięki cierpliwości i trafnej ocenie sytuacji USA zyskało słabych sąsiadów, nad którymi łatwiej było sprawować kontrolę³.

W latach 30. i 40. XIX w. zaczęły się budzić amerykańskie ambicje terytorialne dotyczące ziem leżących na południe od ich granicy. Preludium konfliktu meksykańsko-amerykańskiego stanowił spór o Teksas. Początkowo Amerykanie uważali, że stanowił on część Luizjany, zakupionej w 1803 r. od Napoleona. Jednak w 1819 r., kiedy prezydent John Quincy Adams zatwierdził granicę na rzece Sabine, terytorium tym potwierdzono przynależność do Nowej Hiszpanii⁴. Tym samym Meksyk w spuściznie po Hiszpanach otrzymał Teksas. Stany Zjednoczone były jednak zainteresowane pozyskaniem Teksasu, ze względu na tamtejsze żyzne gleby i liczne tereny idealne na pastwiska, stąd postanowiły odkupić go od Meksyku za cenę jednego miliona dolarów. Po odrzuceniu pierwszej propozycji kolejną złożył następca prezydenta Johna Adamsa – Andrew Jackson. Tym razem zaoferowano cenę pięć razy większą, lecz i tę propozycję południowi sąsiedzi odrzucili⁵.

W tym samym czasie Amerykanie nawet za kilka centów za akr otrzymywali od meksykańskich władz duże połacie ziemi w Teksasie. Dzięki temu Kongres meksykański nie musiał się martwić o tamtejsze niezagospodarowane tereny, a jednocześnie Meksyk był zabez-

³ *Nowa historia Meksyku*, pod red. E.V. García, Warszawa 2016, s. 394–395.

⁴ G.B. Tindall, D.E. Shi, *Historia Stanów Zjednoczonych*, Warszawa 2002, s. 513.

⁵ *Ibidem*, s. 513–514.

pieczony przed atakami Komanczów i Apaczów⁶. Oficjalnie osadnicy musieli uznać zwierzchnictwo rządu meksykańskiego i używać w kontaktach z władzami języka hiszpańskiego oraz przynależć do Kościoła rzymskokatolickiego⁷. Kryteria te nie były jednak respektowane. W efekcie w 1832 r., z powodu większości angielskojęzycznej, Meksyk zdecydował się ukrócić tę sprzedaż i przywrócił podatek od nieruchomości, a także zwiększył cła na towary przywożone ze Stanów Zjednoczonych. Zakazano także na terytorium Teksasu niewolnictwa. Nie spodobało się to amerykańskim imigrantom, którzy na przełomie roku 1832 i 1833 postanowili zbrojnie wywalczyć autonomię. Najważniejszym jednak powodem do walki o niepodległość okazało się odebranie osadnikom podstawowych praw, tj.: prawa do posiadania i noszenia broni, wolności wyznania czy wydawania wyroków przez sądy przysięgłe⁸. Rok później gen. Antonio Lopez de Santa Anna został dyktatorem nowego scentralizowanego Meksyku, odrzucił prośbę osadników o autonomię, postanawiając odebrać ziemię amerykańskim Teksasńczykom, łącząc Teksas z dawnym stanem meksykańskim – Coahuila. Imigranci wsparci przez siły amerykańskie w 1835 r. stoczyli zwycięską bitwę z gen. Santa Anną pod San Antonio. To przyczyniło się do ogłoszenia przez Teksas niepodległości, co nastąpiło 2 marca 1836 r. Santa Anna wraz ze swoją armią postanowił najechać jeszcze raz Teksas, ale Teksaszczyki z gen. Samem Houstonem na czele ruszyli na wroga, odnosząc zwycięstwo w bitwie pod San Jacinto, w której wzięli do niewoli Santa Annę. Uwolniono go w zamian za podpisanie traktatu w Velasco 14 maja 1836 r., w którym uznawał niepodległą Republikę Teksasu – granica teksasko-meksykańska miała przebiegać wzdłuż rzeki Rio Grande⁹.

⁶ Ibidem, s. 514.

⁷ Religia była jedną z kilku problematycznych kwestii między Amerykanami i Meksykanami. Meksyk podtrzymując hiszpański pogląd o doniosłości katolicyzmu sprawił, że już w konstytucji z 1824 stał się on narodową religią. Z kolei wielu obcokrajowców przebywających w Meksyku było protestantami, którzy na co dzień spotykali się z brakiem tolerancji religijnej ze strony władz. Zob. J. E. Rodríguez O., K. Vincent, *It takes two to Tango*, [w:] *Myths, Misdeeds and Misunderstandings. The Roots of Conflict in U.S.–Mexican Relations*, pod red. J. E. Rodríguez O., K. Vincent, Wilmington, Delaware: Scholarly Resources, 1997, https://books.google.pl/books?id=X6FIUJtq0oC&printsec=frontcover&hl=pl&source=gbg_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, [dostęp 25.01.2019].

⁸ *The Declaration of Independence, 2nd March 1836*, [w:] *Laws of Texas 1822–1897*, pod red. H. P. N. Hammel, t. 1, Austin 1898, s. 1063–1068.

⁹ W wersji oryginalnej traktatu nazwa rzeki brzmiała *Rio Grande del Norte*. Zob. *The Treaty of Velasco (Private), May 14, 1836*, <https://www.tsl.texas.gov/treasures/republic/velasco-public-1.html>, stan z dnia 09.03.2015; Choć w dokumencie pojawia się nazwa *Rio Grande del Norte*, to wystąpiły kontrowersje dotyczące rzeki granicznej, co było widoczne zwłaszcza podczas aneksji Teksasu do Stanów Zjednoczonych w 1845. Według Teksaszczyków i Amerykanów południową granicę Teksasu wyznaczało Rio Grande, z kolei dla meksykańskiego kongresu południowa granica opierała się o rzekę Nueces, która to znajdowała się 200 mil na północ od Rio Grande. Zob. L. Wood, *The Forgotten Trans-Nueces War: How the Border Got on the Rio Grande*, <https://therivardreport.com/forgotten-trans-nueces-war-border-got-rio-grande/>, [dostęp 18.01.2015].

Po dekadzie niepodległości w Teksasie większość mieszkańców zaczęła opowiadać się za przyłączeniem do USA. Rząd Meksyku stanowczo przeciwko temu protestował, podobnie jak przeciw ofercie kupna przez Amerykanów części północnych ziem, w tym Kalifornii. Niektórzy politycy byli nawet zdania, że aneksja ich byłej prowincji do USA oznaczałaby wojnę. Jednakże w referendum większość Teksasńczyków zagłosowało za przyłączeniem Republiki do USA, co nastąpiło pod koniec 1845 r. To spowodowało napięcia na granicy, które na wiosnę kolejnego roku przerodziły się w otwartą wojnę. Prezydent USA James K. Polk miał ambicję wyznaczenia nowej granicy, podobnie jak niektórzy politycy, którzy wiązali z tym nadzieje na ożywienie ekonomiczne kraju¹⁰.

Niewątpliwie sprawa Teksasu była jedną z głównych przyczyn wojny. Inną równie ważną – był problem Kalifornii. Ziemie te Meksyk również odziedziczył po Hiszpanii. Do momentu wybuchu wojny pozostawała ona odległym i słabo zaludnionym północno-zachodnim okręgiem, gdzie miał miejsce wypas bydła. W pierwszym dwudziestolecu w Kalifornii, podobnie jak w całym Meksyku, była niestabilna sytuacja polityczna. To z kolei prowadziło do licznych nadużyć. W tym burzliwym okresie Juan Bautista Alvarado¹¹ za pomocą działań wojskowych i amerykańskiego wsparcia obalił ówczesnego gubernatora Nicolása Gutiérreza i w 1836 r. ogłosił Kalifornię krajem niepodległym. Nie trwało to jednak długo, bo negocjacje prowadzone z przedstawicielami meksykańskiego Kongresu doprowadziły do przywrócenia *Las Californias* podległej Meksykowi, w zamian za co Alvarado mógł dalej pełnić urząd gubernatora¹². Tym samym sytuacja Kalifornii się nie zmieniła, bo rządzący nie byli specjalnie tym zainteresowani, a zarządcy lokalni myśleli tylko o intratnych posiadach, zupełnie nie przejmując się losem ludności zamieszkującej to terytorium.

Nieco później jeden z największych właścicieli ziemskich w Kalifornii – Amerykanin John Marsh, który poczuł się pokrzywdzony przez sąd w Meksyku, gdyż nie usunął z jego ziemi skwaterowców oraz wobec informacji, że Rosjanie, Francuzi i Anglicy chcą przejąć terytoria kalifornijskie, zdecydował, że wyniszczana przez meksykańskie panowanie Kalifor-

¹⁰ M.A. Jones, op. cit., s. 211–212.

¹¹ Juan Bautista Alvarado – kalifornijczyk, gubernator Górnej Kalifornii w latach 1837–1842. W 1836 r. przeprowadził zamach stanu, aby zdobyć Monterey i zostać gubernatorem, w czym wspierali go mieszkańcy północnej Kalifornii, a także kapitan Isaac Graham. Alvarado ogłosiło niepodległość Kalifornii, ale po negocjacjach z delegacją ze stolicy, pozostawiono Kalifornię w Meksyku w zamian za większą autonomię regionalną, poza tym Alvarado został mianowany gubernatorem Kalifornii; Zob. M. Gonzalez, *War and the Making of History The Case of Mexican California, 1821–1846*, „History of California”, 2/2009, t. 26, s. 8–14.

¹² R.A. Billington, M. Ridge, *Westward Expansion: A History of the American Frontier*, Albuquerque 2011, s. 203.

nia powinna stać się częścią Stanów Zjednoczonych¹³. Marsh przeprowadził kampanię propagandową, pisząc listy publikowane w prasie amerykańskiej, w których zachwalał kalifornijski klimat, żyzność gleb, a także podawał szereg innych powodów, aby się tam osiedlić. Jego listy drukowano w najbardziej poczytnych gazetach, a następnie uruchomiono specjalny transport w postaci karawan do Kalifornii wraz z chętnymi emigrantami¹⁴. Marsh przyjmował rodaków na swoim ranczu i pomagał im, dopóki nie osiedlili się i nie dopełnili wszelkich formalności z władzami meksykańskimi¹⁵. Ale to był dopiero początek, z czasem Marsh przyczynił się do obalenia rządów ostatniego meksykańskiego gubernatora Kalifornii, torując tym samym drogę do ostatecznego przejścia Kalifornii przez Stany Zjednoczone.

14 czerwca 1846 r. około trzydziestu amerykańskich osadników, pod przewodnictwem Ezekiela Merrita i Williama B. Ide, zorganizowało bunt na terytorium Kalifornii i przejęło mały meksykański garnizon w Sonoma. Symbolem powstańców stała się flaga z narysowanym niedźwiedziem grizzly. W odpowiedzi na poczynania amerykańskich mieszkańców Kalifornii, meksykański komendant gen. Jose Castro wyprawił z Monterrey oddział żołnierzy, który jednak przegrał starcie z powstańcami pod Olompalii 24 czerwca 1846 r. Po odniesieniu zwycięstwa rebelianci udali się na południe, w kierunku San Francisco, gdzie zajęli opuszczony fort i w Dzień Niepodległości USA wywiesili rebelianckie flagi, ogłaszając powstanie nowej wolnej republiki, tzw. Republiki Niedźwiedziej Flagi¹⁶. Komandor Floty Pacyfiku John Drake Sloat, na wieść o powstaniu w Sonoma, podjął rozmowy z Tomaszem Larkinem na pokładzie okrętu *Savannah*, gdzie omówił plan działań zbrojnych w Kalifornii. Następnie nakazał swoim siłom zajęcie Monterrey – ówczesnej stolicy Kalifornii, gdzie po odniesionym zwycięstwie kazał podnieść flagę USA, ogłaszając 9 lipca przyłączenie Kalifornii do Stanów Zjednoczonych. Sami Kalifornijczycy byli chętni, aby ich republikę włączyć w struktury Stanów Zjednoczonych, gdyż mieli dość nieładu społecznego, który został po okresie meksykańskim, oraz zamętu, jaki wywołali zwolennicy flagi z niedźwiedziem¹⁷. Po serii bitew obronnych w południowej Kalifornii podpisano 13 stycznia 1847 r. w Cahuenga traktat oddający kontrolę nad Kalifornią Amerykanom, niemniej jednak oficjalne przekazanie tych ziem nastąpiło dopiero na mocy traktatu w Guadalupue Hidalgo¹⁸.

¹³ G.D. Lyman, *John Marsh, Pioneer: The Life Story of a Trail-Blazer on Six Frontiers*, New York 1931, s. 209, 231.

¹⁴ *Ibidem*, s. 237–239.

¹⁵ *Ibidem*, s. 266–271.

¹⁶ *Ibidem*, s. 119.

¹⁷ G.B. Tindall, D.E. Shi, *op. cit.*, s. 524.

¹⁸ M.A. Jones, *op. cit.*, s.216.

Wojna w latach 1846–1848 okazała się katastrofalna dla Meksyku – Amerykanie przejęli Nowy Meksyk i Kalifornię, a następnie zaatakowali prowincje Meksyku położone na południe od Rio Grande. Ostatecznie we wrześniu 1847 r. wojska amerykańskie pod dowództwem gen. Winfielda Scotta zdobyły Mexico City, co złamało opór Meksykanów¹⁹. Traktat pokojowy, oficjalnie kończący konflikt, podpisany został 2 lutego 1848 r., na ołtarzu kościelnym w Guadalupe Hidalgo. W dokumencie znajdowała się inwokacja do Boga, co było zabiegiem celowym – miała ona zapewnić, aby bogobojni Meksykanie nie odważyli się na odstępstwa od traktatu. Meksyk został zmuszony do dokonania cesji na rzecz Stanów Zjednoczonych terytoriów Kalifornii i Nowego Meksyku (dziś są to stany: Arizona, Nowy Meksyk, Utah, Newada oraz częściowo Kolorado i Wyoming), za co otrzymał piętnaście milionów dolarów. Ponadto Meksyk zrezygnował z roszczeń wobec Teksasu, a Stany Zjednoczone umorzyły długi meksykańskie, które miały pokryć starty, jakie ponieśli Amerykanie w Teksasie od czasu trwania walki o autonomię. Meksykanie na zajętych obszarach stali się pełnoprawnymi obywatelami USA²⁰.

To nie był jednak koniec zmian granicznych. W 1853 r. Stany Zjednoczone odkupiły od Meksyku dodatkowe trzydziestu tysięcy mil kwadratowych (78 tys. km²) gruntów pustynnych doliny La Messila, za cenę dziesięciu milionów dolarów. Odbyło się to w ramach umowy podpisanej przez ambasadora USA w Meksyku Jamesa Gadsdena (Kongres Amerykański ratyfikował umowę w 1854 r.). Umożliwiło to zbudowanie linii kolejowej przez południową Arizonę do Kalifornii. Taki obrót spraw był wywołany strachem ówczesnego prezydenta Meksyku Santa Anny, że tak jak kilka lat wcześniej brak zgody na ofertę zakupu wywoła wojnę²¹. Jednakże nowe ziemie zagarnięte przez Stany Zjednoczone wywołały też nowe antagonizmy w tym kraju, nasiliło dyskusję na temat niewolnictwa na tych terenach, a to z kolei przyspieszyło wybuch wojny secesyjnej.

Na konflikt amerykańsko-meksykański w latach 40. XIX w. patrzy się różnie. Z perspektywy Amerykanów jest to istotny moment dziejowy, który zadecydował o ustaleniu granicy południowo-zachodniej, ale był też wstępem do wojny secesyjnej. Meksykanie natomiast

¹⁹ Ibidem, s. 216.

²⁰ *Traktat z Guadalupe Hidalgo*, [w:] <http://academic.udayton.edu/race/02rights/guadalu.htm>, [dostęp: 9. 04. 2015]. Temat wojny i tak powrócił. Podczas trwania pierwszej wojny światowej Niemcy próbowali odwrócić uwagę Amerykanów od Europy. W styczniu 1917 r. sekretarz biura spraw zagranicznych Artur Zimmermann wysłał do Meksyku telegram, oferując sojusz wojskowy w celu prowadzenia walki z USA, aby odzyskać ziemie utracone w latach 1846–1848. Wiadomość tę przechwycili Brytyjczycy, a Wilson opublikował ją w prasie, żądając od Amerykanów (większego) zaangażowania się w europejską wojnę. Rząd meksykański odrzucił propozycję po tym, jak jego wojsko zostało ostrzeżone o niezbyt dobrej sytuacji Niemiec. Meksyk podczas wojny pozostał neutralny, ale zapewniał podczas konfliktu ropę naftową Brytyjczykom. Zob.: The Zimmerman Telegraph, <https://www.archives.gov/education/lessons/zimmermann>, [dostęp: 14.12.2017].

²¹ *Nowa historia Meksyku...*, s. 442.

podkreślają, że była to bezwzględna napaść *primera intervencion estadounidense en Mexico, invasion estadounidense a Mexico y guerra del 47*. Według dr Josefiny Zoraidy Vázquez, zajmującej się historią tego konfliktu, w efekcie tej wojny Meksyk przestał marzyć o przywództwie wśród państw wywodzących się z Nowej Hiszpanii, a Stany Zjednoczone stały się mocarstwem kontynentalnym. Ukazał też inny, bardzo istotny fakt: narodziny poczucia wspólnoty meksykańskiej, która musiała stanąć w obronie swojej suwerenności²². Warto zauważyć, o czym również wspomina J.Z. Vázquez, że we wcześniejszej historiografii amerykańskiej dotyczącej tego konfliktu nie wspomina się nic o zamęcie panującym w Meksyku, który był jedną z części składowych przyczyn wybuchu wojny. Fakt ten powodował, że Amerykanie byli uznawani za zwycięzców. Bez żadnych ułatwień walczyli ze wszystkimi przeciwnościami i zwyciężali. Nie było to jednak prawdą, gdyż na korzyść Amerykanów działała anarchia państwowa²³. Trzeba dodać, że podkreślane są też symboliczne momenty pojednania, jak np. Koronacja Matki Bożej z Guadalupe, która odbyła się 12 października 1895 r. Wśród zaproszonych byli biskupi ze Stanów Zjednoczonych, w tym arcybiskup Michael Corrigan, który ufundował bankiet i wygłosił toast na cześć „Matki Bożej obu Ameryk”. To wydarzenie miało również pokazać, że Amerykanie to nie tylko protestanci, ale i katolicy, którzy przed obliczem Matki Bożej są równi z Meksykanami. Można także to wydarzenie interpretować jako próbę pojednania zwaśnionych narodów po wojnie w latach 1846–1848²⁴.

Wśród wielu badaczy dominuje przekonanie, że ekspansjonistyczne zapędy Stanów Zjednoczonych sprawiły, że Waszyngton był głuchy na pierwsze głosy dyplomacji. Co więcej – Kongres USA na początku 1847 r. uchwalił ustawę zabraniającą prowadzenia negocjacji pokojowych z Meksykiem pod karą śmierci. Jednak zauważalne jest, że często w pracach dotyczących tego konfliktu, nawet tuż po zakończeniu wojny, Amerykanie mieli świadomość swojej winy. Nicolas Trist – dyplomata i sygnatariusz traktatu z Guadalupe Hidalgo – stwierdził nawet, że duma z podpisania pokoju na pewno nie jest tak duża jak wstyd, który noszą Amerykanie w sercach z powodu agresji na słabsze państwo²⁵. Wypłacenie Meksykowi przez rząd amerykański znacznej kwoty za „odstąpienie terytorium” traktuje się jako rekompensatę wynikającą z poczucia winy Amerykanów, którzy mimo że byli piewcami wolności, sami tę wolność ograniczyli innym.

²² J.Z. Vázquez Vera, *La Historiografía Sobre la Guerra entre Mexico y los Estados Unidos*, „Historica” 2/1990, t. 23, s. 475.

²³ Ibidem, s. 476.

²⁴ *Significado de la coronación de la imagen de Nuestra Señora de Guadalupe*, <https://archivos.juridicas.unam.mx/www/bjv/libros/6/2520/14.pdf>, stan z dnia 6.09.2017.

²⁵ J.Z. Vázquez, *El origen de la guerra con Estados Unidos*, „Historia Mexicana, El Colegio de México” 2/1997, t. 47 (186), s. 306.

Z drugiej strony 18-miesięczna kampania, która miała być z założenia krótką egzotyczną wyprawą, zwróciła uwagę na ziemie *Wild West* – Dzikiego Zachodu oraz umożliwiło Stanom Zjednoczonym zdobycie wybrzeży Oceanu Spokojnego, gdzie budowano porty ułatwiające handel z krajami Dalekiego Wschodu. Jej następstwem była też gorączka złota w Kalifornii. Otóż w 1848 r., zaledwie tydzień przed oficjalną amerykańską aneksją tego obszaru, odkryto tam pokłady złota, co było wydarzeniem, które na zawsze zmieniło zarówno strukturę narodową i społeczną tego kraju, jak i jego finanse. Do Kalifornii przybyło wielu Amerykanów ze wschodu, a także Latynosów, Europejczyków i Chińczyków, w większości mających nadzieję na zdobycie fortuny lub przynajmniej stałego zajęcia w szybko rozrastających się miastach²⁶.

I właśnie w kontekście gorączki złota i wcześniejszych wydarzeń historycznych trzeba przypatrzeć się pewnemu bohaterowi literackiemu, który z czasem uległ mitologizacji i po dziś dzień reszta świata błędnie odczytuje jego znaczenie w popkulturze. Chodzi o postać pierwszego super bohatera chowającego się za maską – *El Zorro*. To popularny obrońca uciskanych *Californios*, którzy żyli pod butem chciwych i okrutnych gubernatorów i dowódców wojskowych. Postać Zorro stworzył amerykański pisarz Johnston McCulley w 1919 r. w powieści *The Curse of Capistrano*, opierając się na tzw. *oral history* – historii ustnej o kalifornijskim banicie Joaquín Murriecie, którego życie w pewnym stopniu zostało sfabularyzowane w książce Johna Rollina Ridge'a²⁷.

Historia Zorro zaczyna się ok. 1820 r. i trwa do 1846 r. – czyli do wybuchu wojny. Jej bohaterem jest młody szlachcic, Diego de la Vega, syn szanowanego mieszkańca miasteczka Los Angeles, Alejandro de la Vega. Po powrocie z Madrytu młody don Diego buntuje się przeciw rządcom miasteczka, a zwłaszcza występuje przeciw podatkowemu uciskowi miejscowej ludności. Jako szlachetnie urodzony nie chce narażać na szwank dobrego imienia ojca, dlatego nie może wystąpić otwarcie przeciw zachłannemu komendantowi, więc zgodnie z zasadą: *gdy nie możesz walczyć jak lew, bądź przebiegły jak lis* – przywdziewa maskę i pod pseudonimem Zorro, co z hiszpańskiego znaczy „lis”, ze szpadą w ręku staje w obronie uciskanych.

Zorro, podobnie jak chociażby Robin Hood, bronił pokrzywdzonych, ratując ich z opresji. Warto tutaj przypatrzeć się pewnemu zniekształceniu historycznemu, które jest powiązane z okresem gorączki złota. Otóż powszechnie uznawany za pierwowzór Zorro

²⁶ H.H. Bancroft, *History of California*, t. 23: 1848–1859, San Francisco 1888, s. 32–60, https://archive.org/stream/bancrohistofcali23huberich/bancrohistofcali23huberich_djvu.txt,stan [odczyt 20.01.2019].

²⁷ B.M. Hausman, *Becoming Joaquin Murrieta: John Rollin Ridge and the Making of an Icon*, Berkley 2011, s.1, <https://escholarship.org/uc/item/0dn486ng> [odczyt 20.01.2019].

Joaquín Murrieta w większość źródeł biograficznych jest przedstawiany jako Meksykanin, który urodził się w 1829 r. w Hermosillo w północno-zachodnim stanie Sonora w Meksyku²⁸. Tym samym, kiedy ziemie dzisiejszej Kalifornii należały jeszcze do Meksyku, Murrieta był chłopcem, który nie mógł przeciwstawiać się zbrodni i nadużyciom władz. Jego działalność rozpoczęła się dopiero po wojnie amerykańsko-meksykańskiej, a dokładnie w okresie gorączki złota w Kalifornii. Murrieta przyjechał do Kalifornii prawdopodobnie w 1849 r., aby szukać szczęścia. Zrobił to za namową swojego starszego przyrodniego brata Joaquina Carrilla, który wtedy już tam mieszkał²⁹. Niestety, pod wpływem wydarzeń wojennych w Kalifornii zapanowała wrogość wobec Latynosów. Rozwój rasizmu został jeszcze wzmocniony przez prawo ustanowione przez gubernatora Persifora Smitha, które zabraniało wydobywania złota przez ludzi nie posiadających amerykańskiego obywatelstwa. Pod wpływem tych wydarzeń i śmierci żony, która została zamordowana przez Amerykanów, Murrieta stał się samozwańczym stróżem swoich współbraci. Wraz z kilkoma współtowarzyszami zagrabił w latach 1850–1853 sto tysięcy dolarów i ponad sto koni, zabijając dziewiętnaście osób (większość górników pochodzenia chińskiego), terroryzując przy tym Amerykanów w okolicach gór Nevady. Ostatecznie jednak 25 lipca 1853 r. oddział Rengersów zlikwidował bandę, zabijając Murrietę. Jego odciętą głowę przechowywano w specjalnym naczyniu, zakonserwowaną w brandy, wystawiając na widok publiczny za niewielką opłatą (jednego dolara od osoby)³⁰.

Dla niektórych działaczy Murrieta stał się symbolem oporu przeciwko anglo-amerykańskiej ekonomicznej i kulturowej dominacji w Kalifornii. Stowarzyszenie potomków Joaquina Murriety twierdzi, że Murrieta nie był pożeraczem gringo, ale *chciał odzyskać część Meksyku utraconą w połowie XIX w. na mocy traktatu z Guadalupe Hidalgo*³¹. Wizerunek Murriety stał się patriotycznym symbolem walki o utracone ziemie podczas wojny z USA i dowodem, że „meksykańskość” nie zakończyła się wraz z traktatem z Guadalupe Hidalgo i utratą połowy terytorium ojczyzny. Stał się kimś w rodzaju społecznego bandyty, opisanego w 1969 r. przez brytyjskiego historyka Erica Hobsbawma. Według niego, taki bandyta to

²⁸ E.A. Jamson, S.L. Johnson, *Roaring Camp: The Social World of the California Gold Rush*, „The Journal of American History”, 1/2001, t. 69, s. 142.

²⁹ F.F. Latta, *Joaquín Murrieta and his Horse Gangs*, Santa Cruz 1980, s. 101–106.

³⁰ Często wspomina się, że Murrieta mógł być Chilijczykiem, gdyż często pomagał i bratał się chilijskimi górnikami, niemniej jego miejsce urodzenia to Hacienda Real de Alamito w Sonorze. Zob. K. Weiser, *Joaquín Murrieta – patriot or desperado*, <https://www.legendsofamerica.com/ca-murieta/>, stan z dnia 25. 05. 2017; L. Leal, *La Intoducción*, [w:] I. Paz, *Vida y aventuras del más célebre bandito sonorens Joaquín Murrieta. Susgrandesproezasen California*, Houston 1999, s. XXXVI.

³¹ *Interview with Antonio Rivera Murrieta*, http://dbacon.igc.org/TWC/mm02_Murrieta.htm, stan z dnia 8.01.2019.

postać z najniższych warstw społecznych walcząca z państwem opresyjnym. Swoim postępowaniem budzi podziw pośród lokalnej społeczności, z której zresztą sam wyrasta³². Wyróżnia się trzy typy takiego bohatera: szlachetny złodziejasek, mściciel oraz bojownik. Murrieta jest z pewnością mścicielem, który ze względu na to, że budzi strach u wroga, staje się bohaterem swojego ludu³³.

Również inni działający w latach 50. XIX w. obrońcy ludności meksykańskiej, jak wojskowy Juan Cortina walczący na pograniczu czy Tiburicio Vásquez – przedstawiciel wyższej klasy (podobnie jak literacki Diego de la Vega) mordujący Amerykanów – i stali się pewnymi elementami kształtującym legendę Zorro³⁴. Jak widać zatem, większość inspiracji do stworzenia postaci Zorro jego twórca zaczerpnął od postaci historycznych działających po wojnie. Zaadaptowanie Zorro do warunków pierwszego okresu meksykańskiego trwającego do 1846 r. powoduje, że Amerykanie tworzą obraz ówczesnego Meksyku jako zły i skorumpowany, przez co w ten sposób wybielają swoją mroczną kartę w historii o najeździe biedniejszego sąsiada, który – jak widzimy w popkulturze – był wówczas w bardzo złym stanie politycznym.

Sam Zorro stał się inspiracją dla amerykańskich twórców popkultury. Warto zaznaczyć, że Bob Kane często podkreślał, że tworząc Batmana, nie jednokrotnie wzorował się na Zorro. Podobnie jak Zorro, Bruce Wayne jest zamożny, jest spadkobiercą bogactwa zgromadzonego przez jego rodziców. Codzienne zachowanie sprawia natomiast, że inni myślą o nim jako o płytkim, głupim i obojętnym młodzieńcu. W komiksach Franka Millera pt.: *Mroczny rycerz powraca* i *Mroczny rycerz uderza ponownie* można znaleźć wiele odnośników do kalifornijskiego lisa, takich jak np. Batman kreślący „Z” na pokonanym przeciwniku. W późniejszych *origin story* Batmana rodzice Bruce’a zostają zamordowani przez Joe Chilla, gdy rodzina opuszcza pokaz filmu z 1940 r. *The Mark of Zorro*³⁵.

To wszystko obrazuje, jak geograficzne położenie, a także różnica mentalności wpływa na sytuację tych dwóch państw. Różne punkty widzenia – po jednej stronie megalomańscy

³² G. Lastowka, *Property Outlaws, Rebel Mythologies, and Social Bandits*, „Cornell Journal of Law and Public Policy”, 20/2010, s. 380–382.

³³ N.A. Curott, A. Fink, *Bandit Heroes: Social, Mythical, or Rational?*, „The American Journal of Economics and Sociology”, 71/2002, s. 475–477.

³⁴ R. Leanos Jr., *Remembering the Birthday of Juan Cortina, The 'Robin Hood of the Rio Grande*, <https://www.nbcnews.com/news/latino/remembering-birthday-juan-cortina-robin-hood-rio-grande-n759851>, stan zdnia: 16.05.2017; F. Zermero, *The legend of Tiburcio and el Zorro*, <https://www.eastbaytimes.com/2006/11/22/the-legend-of-tiburcio-and-el-zorro/>, stan zdnia 22.11.2006.

³⁵ B. Boichel, „Batman: Commodity as Myth”. *The Many Lives of the Batman: Critical Approaches to a Superhero and His Media*, London, 1991, s. 6–7.

Amerykanie, a po drugiej pobożni, skromniejsi, ale temperamentni Meksykanie – sprawiają, że jest wiele sprzeczności i otwartych konfliktów.

Wojna meksykańska przyniosła USA ogromne korzyści. Uzyskały bowiem nowe terytoria o powierzchni ponad pół miliona mil kwadratowych oraz port w San Francisco umożliwiający swobodny handel z Dalekim Wschodem. Amerykańska zaborczość nie poprzestała tylko na tym i również sięgnęła po kulturę popularną, reinterpreterując pewne elementy historyczne, sprawiając tym samym, że meksykański symbol walki z ciemżycielem wykorzystano do własnych celów i zarabia się na nim olbrzymie sumy dolarów. Niestety, silne oręż, jakie stanowi popkultura rodem z Hollywood, sprawia, że fakty, a nawet sama pierwotna wartość dziejowa zostają zniekształcone, przez co do naszej świadomości dociera produkt wielokrotnie zmodyfikowany, pozbawiony właściwego sensu.

Streszczenie:

Artykuł przedstawia problem wzajemnych relacji między Stanami Zjednoczonymi, a Meksykiem, przed i po wojnie z lat 1846–1848. Przedstawiony jest także punkt widzenia strony meksykańskiej na ten konflikt oraz problem symboliki Zorro – fikcyjnego bohatera, wzorowanego na latynoskim banicie, który stał się uwielbianą postacią kultury masowej Amerykanów, mimo że sam był Meksykaninem.

Summary:

The article presents the problem of mutual relations between the United States and Mexico, which especially took place before and after the war from 1846–1848. There is also presented the point of view of the Mexican side on this conflict and the symbolism of the Zorro – fictional hero, modeled after the Latino outlaw, who became a beloved figure of the mass culture of Americans, even though he himself was a Mexican.

Słowa kluczowe:

Meksyk, Stany Zjednoczone, Joaquín Murrieta, wojna meksykańska, XIX wiek

Key words:

Mexico, United States, Joaquín Murrieta, Mexican War, XIX century

Bibliografia:

Opracowania:

1. Bancroft, H. H., *History of California*, t. 23: 1848–1859, San Francisco 1888.
2. Billington R. A., Ridge M., *Westward Expansion: A History of the American Frontier*, Albuquerque 2011.
3. Boichel B., „Batman: Commodity as Myth”. *The Many Lives of the Batman: Critical Approaches to a Superhero and His Media*, London, 1991.
4. Curott N. A., Fink A., *Bandit Heroes: Social, Mythical, or Rational?*, „The American Journal of Economics and Sociology”, 71/2002.
5. Gonzalez M., *War and the Making of History The Case of Mexican California, 1821–1846*, „History of California”, 2/2009, t. 26.
6. Hausman B. M., *Becoming Joaquin Murrieta: John Rollin Ridge and the Making of an Icon*, Berkley 2011.
7. Jones M. A., *Historia USA*, Gdańsk 2002.
8. Jamson E. A., Johnson S. L., *Roaring Camp: The Social World of the California Gold Rush*, „The Journal of American History”, 1/2001, t. 69.
9. *Nowa historia Meksyku*, pod red. E. V. García, Warszawa 2016.
10. Leal L., La Introducción,[w:] I. Paz, *Vida y aventuras del más célebre bandito sonorens Joaquín Murrieta. Susgrandesproezas en California*, Houston 1999.
11. Latta F. F., *Joaquin Murrieta and his Horse Gangs*, Santa Cruz 1980.
12. Lastowka G., *Property Outlaws, Rebel Mythologies, and Social Bandits*, „Cornell Journal of Law and Public Policy”, 20/2010.
13. Lyman G. D., *John Marsh, Pioneer: The Life Story of a Trail-Blazer on Six Frontiers*, New York 1931.
14. The Declaration of Independence, 2nd March 1836, [w:] *Laws of Texas 1822–1897*, red. H. P. N. Hammel, t. 1, Austin 1898, s. 1063–1068.
15. Tindall G. B., Shi D. E., *Historia Stanów Zjednoczonych*, Warszawa 2002.
16. Vázquez Vera J. Z., *La Historiografía Sobre la Guerra entre Mexico y los Estados Unidos*, „Historica” 2/1990, t. 23.
17. Vázquez J. Z., *El origen de la guerra con Estados Unidos*, „Historia Mexicana, El Colegio de México” 1997, vol. 47, Núm. 2 (186).

Źródła elektroniczne:

1. *Interview with Antonio Rivera Murrieta*,
http://dbacon.igc.org/TWC/mm02_Murrieta.htm.
2. Leanos Jr. R., *Remembering the Birthday of Juan Cortina, The 'Robin Hood of the Rio Grande*, <https://www.nbcnews.com/news/latino/remembering-birthday-juan-cortina-robin-hood-rio-grande-n759851>.
3. Oren M. B., *The Middle East and the Making of the United States, 1776 to 1815*, <http://www.columbia.edu/cu/news/05/11/michaelOren.html>.
4. Rodríguez O. J. E., Vincent K., *It takes two to Tango, [w:] Myths, Misdeeds and Misunderstandings. The Roots of Conflict in U.S.–Mexican Relations*, pod red. J. E. Rodríguez O., K. Vincent, Wilmington, Delaware: Scholarly Resources, 1997,
https://books.google.pl/books?id=X6FIUUjtq0oC&printsec=frontcover&hl=pl&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.
5. *Significado de la coronación de la imagen de Nuestra Señora de Guadalupe*,
<https://archivos.juridicas.unam.mx/www/bjv/libros/6/2520/14.pdf>.
6. *The Treaty of Velasco (Private), May 14, 1836*
<https://www.tsl.texas.gov/treasures/republic/velasco-public-1.htm>.
7. *The Zimmerman Telegraph*,
<https://www.archives.gov/education/lessons/zimmermann>.
8. *Traktat z Guadalupe Hidalgo*,
<http://academic.udayton.edu/race/02rights/guadalu.htm>.
9. Weiser K., *Joaquín Murrieta – patriot or desperado*,
<https://www.legendsofamerica.com/ca-murieta/>.
10. Wood L., *The Forgotten Trans-Nueces War: How the Border Got on the Rio Grande*, <https://therivardreport.com/forgotten-trans-nueces-war-border-got-rio-grande/>.
11. Zermero F., *The legend of Tiburcio and el Zorro*,
<https://www.eastbaytimes.com/2006/11/22/the-legend-of-tiburcio-and-el-zorro/>.